
MATS PERSSON

Vad har vi för glädje av den nationalekonomiska vetenskapen?*

Nationalekonomin betecknades av Gunnar Myrdal som "samhällsvetenskapernas kavalleri". Den har ofta betraktats med stor skepsis av icke-ekonomer, och många personer har tyckt att nationalekonomerna fått ett alltför stort inflytande i samhället. I denna artikel diskuterar Mats Persson vad nationalekonomerna egentligen kan säga om verkligheten och vad samhället kan ha för glädje av detta.

Frågan i rubriken kan synas naiv. Somliga skulle kanske direkt förneka att någon människa förutom nationalekonomerna själva har någon glädje eller nytta av nationalekonomin; andra skulle betvivla att den över huvud taget är en vetenskap. För tio år sedan publicerade en amerikansk forskare en uppmärksammad bok där han hävdade att nationalekonomin helt enkelt var en tillämpning av klassisk retorik.¹ Detta kom av många att uppfattas som en bekräftelse av att nationalekonomin inte är en vetenskap, utan "bara" retorik. För enkelhets skull kommer jag tills vidare att omnämna nationalekonomin som en vetenskap – eller snarare en samhällsvetenskap. Senare i denna artikel kommer jag dock att kortfattat diskutera frågan och argumentera för uppfattningen att den som kritiserar nationalekonomin för att vara retorik snarare än vetenskap för-

modligen inte har tänkt igenom problemet om vad vetenskap egentligen är för något.

Syftet med min artikel är att diskutera vad nationalekonomerna egentligen vet, och vi antar helt enkelt att *om* nationalekonomerna har någon kunskap, så kan den användas för att förbättra människans villkor. Artikeln leder fram till två slutsatser. För det första: Nationalekonomerna vet inte särskilt mycket, i synnerhet inte vad gäller kvantitativa samband mellan ekonomisk-politiska åtgärder och verkliga utfall. För det andra: Detta sorgliga faktum innebär *inte* att makthavarna bör strunta i vad ekonomerna har att säga; även om de senare inte vet så mycket om kvantitativa samband, har de i alla fall goda *kvalitativa* insikter i hur

MATS PERSSON är professor i nationalekonomi vid Institutet för internationell ekonomi, Stockholms universitet. Hans forskning har i huvudsak behandlat makroekonomiska problem och den offentliga sektorns ekonomi.

* Denna artikel är en reviderad version av det anförande jag höll vid Landsorganisationens symposium om ekonomisk politik den 30 augusti 1995 med anledning av Ingvar Carlssons 60-årsdag. Jag är tacksam för kommentarer från Peter Englund, Anders Klevmarken, Marian Radetzki, Bo Sandelin och Claes-Henric Siven. Framför allt vill jag dock tacka Johan Myhrman, med vilken jag under många år grälat om dessa och närliggande frågor.

¹ McCloskey [1985].

ekonomin fungerar. Och även om ekonomerna inte vet särskilt mycket om ekonomin, vet de i alla fall mer än de alternativa rådgivare som svärmar kring makthavarna och förhoppningsfullt erbjuder sina tjänster.

Samhällsvetenskap kontra naturvetenskap

Som samhällsvetenskap har nationalekonomin två faktorer som skiljer den från naturvetenskaperna. Den första faktorn har att göra med att naturvetarna studerar den fysiska världen, medan samhällsvetarna studerar interaktionen mellan människor. Interaktionen mellan tex himlakroppar eller mellan elektromagnetiska fält uppvisar relativt förutsägbara och stabila samband, medan interaktionen mellan människor förefaller i hög grad oförutsägbar och instabil. Detta beror delvis på att själva observationen i sig ofta påverkar det studerade objektet i samhällsvetenskaperna, medan detta är mindre vanligt (ehuru inte helt okänt, åtminstone inte på sub-atomär nivå) inom naturvetenskaperna. Delvis beror det också på att mänsklig interaktion ofta är *strategisk*, dvs bast kan förstås i spelteoretiska termer, vilket gör beteendet mer komplicerat.

Detta kan tyckas strida mot en av de mest grundläggande förutsättningarna för den neoklassiska nationalekonomin, nämligen att mänskligt beteende i grunden är stabilt och förutsägbart. Motsättningen till detta synsätt – som kanske främst kommit att förknippas med den sk Chicago-skolan, företrädd av bla Gary Becker och George Stigler – är emellertid bara skenbar. När jag hävdar att samhällsvetenskaperna studerar fenomen som tycks vara mindre stabila argumenterar jag inte mot Chicago-skolan. I stället menar jag att om man försummar att skilja mellan vad som med teknisk jargong kallas en *reducerad form* och en *strukturell modell*, så är detta ett mer all-

varligt fel inom samhällsvetenskaperna än inom naturvetenskaperna. Den strukturella modellen är relativt stabil; i praktiken tittar emellertid många samhällsvetare endast på den reducerade formen, och de kan då lätt få intrycket att ekonomin utvecklas på ett kaotiskt och obegripligt sätt.²

Detta kan kanske förefalla som en tämligen subtil och akademisk distinktion, men den har stora praktiska konsekvenser. Varje empiriskt inriktad ekonom vet att det i praktiken är mycket svårt att estimeras en strukturell modell. Forskaren märker detta på så vis, att estimaten av de "djupa parametrarna" – som är den strukturella modellens byggstenar – visar sig vara mycket känsliga för modellspecifikationen. Faktum är att vi inte har några exempel på estimat av "djupa parametrar" som blivit allmänt accepterade inom den ekonomiska professionen – eller ens som blivit accepterade av en majoritet av professionens medlemmar.³

Observera att detta inte är en artskillnad mellan samhällsvetenskap och naturvetenskap, utan en gradskillnad. För den senare kan också distinktionen mellan reducerad form och strukturell modell vara viktig, men bortsett från ett fåtal fall – tex genetik, där det ibland kan vara lämpligt att analysera vissa fenomen med hjälp av ett maximeringsantagande – är den i regel inte lika avgörande.

Problemet försvåras av att den ekonomiska verkligheten är utsatt för snabba förändringar. Enligt Chicago-skolans doktrin är de fundamentala sambanden i teknologi och preferenser någorlunda konstanta, men inte helt. Teknologin och

² Detta är den sk Lucas-kritiken av keynesianska makromodeller, formulerad av en av de mest kända företrädarna för Chicago-skolan, nämligen årets nobelpristagare i ekonomi Robert E Lucas (se Lucas [1976]).

³ För en mer detaljerad diskussion av detta, se Summers [1991].

det ekonomiska livets institutioner ser trots allt annorlunda ut idag än de gjorde för tjugo eller trettio år sedan. De system som naturvetenskapsmannen har att studera är kanske lika komplicerade som de ekonomiska systemen – men vad gäller exempelvis fysiken förefaller systemen vara någorlunda stabila över tiden. Den som vill studera gravitationen idag skulle åtminstone i princip kunna använda sig av data från Newtons dagar, men den ekonom som skulle vilja studera tex finansmarknadernas funktionssätt kan knappast använda data från 1960-talet. Detta innebär att de dataserier som finns tillgängliga för ekonomerna sällan är tillräckligt långa för att man ska kunna dra klara och entydiga slutsatser från dem; inte sällan blir det en omdömesfråga hur man kan använda sig av data – såväl tidsserier som tvärsnittsdata – från tiden före säg 1970 eller 1980.

Den andra faktor som skiljer samhällsvetenskaperna från naturvetenskaperna är att man inom de förra i regel inte kan genomföra kontrollerade experiment. Detta är naturligtvis en generalisering; det finns exempel på intressanta experiment inom samhällsvetenskaperna också (tex inom den sk experimentella ekonomin), lika väl som det finns naturvetenskaper inom vilka kontrollerade experiment ofta ter sig svåra och/eller kostsamma (tex inom astronomin). Det är således även här fråga om en gradskillnad snarare än en artskillnad, och problemet hänger intimt samman med resonemanget om strukturella modeller kontra reducerade former i föregående avsnitt.

Om man kunde genomföra kontrollerade experiment skulle man slippa en rad *slumpmassiga* störningar som påverkar precisionen i ens resultat. Dessutom skulle man genom en fornuftig experimentell design kunna eliminera (standardisera bort) en rad *systematiska* faktorer som kanske också påverkar det man är intresserad av men som saknar betydelse för just de hypoteser man för tillfället vill

pröva. Eftersom detta i regel inte är möjligt inom samhällsvetenskaperna tvingas forskarna använda en rad komplicerade statistiska metoder för att ta hänsyn till sådana faktorer (blå de komplicerade strukturella former som nämndes ovan). Härigenom blir estimationerna och testerna av hypoteser i princip möjliga att genomföra, men i praktiken blir de mycket svårare; med en teknisk term förlorar man frihetsgrader och parameterestimationen kommer att uppvisa större standardfel.

Resultatet av detta blir att en betydande osäkerhet med nödvändighet kommer att vidlåda alla kvantitativa, och en stor mängd kvalitativa, utsagor inom samhällsvetenskaperna. Och detta faktum ger i sin tur upphov till ett fenomen som är speciellt för dessa.

I de flesta naturvetenskaper kan en teori "bevisas" eller "motbevisas". Med detta menar vi att om en ny teori formuleras, så existerar det så kraftfulla test att alla medlemmar av professionen snabbt blir övertygade om att teorin är korrekt (eller felaktig).⁴ Ett berömt exempel ur naturvetenskapens historia utgörs av observationerna under 1919 och 1922 års solformörkelser av hur solens gravitation påverkade ljuset från avlägsna stjärnor; dessa observationer blev omedelbart accepterade av fysikerna som en bekräftelse av Einsteins allmänna relativitetsteori, vilken hade publicerats 1916.

På grund av de två faktorer som nämndes ovan existerar inga så kraftfulla test i samhällsvetenskaperna. I rättvisans namn ska nämnas att sådana test inte alltid är tillgängliga för naturvetarna heller. Den heta debatten om möjligheten av sk "kall

⁴ Att en teori visar sig vara korrekt betyder inte nödvändigtvis att den är sann i någon djupare, filosofisk mening, utan snarare att den är tillräckligt enkel för att vara praktiskt hanterbar av vetenskapsmannen och att observerade data på ett någorlunda acceptabelt sätt visar sig stamma överens med vad teorin säger.

fusion" för några år sedan, eller problemen att bevisa vissa teorier inom genetiken,⁵ illustrerar hur svårt det kan vara att dra en klar gränslinje mellan samhälls- och naturvetenskaper i detta avseende. Man kan emellertid urskilja en allmän tendens till att nya teorier lättare och snabbare kan bevisas (eller motbevisas) inom naturvetenskaperna. Inom samhällsvetenskaperna, däremot, är det vetenskapliga samhällets acceptering av nya teorier en betydligt långsammare process som ofta vilar på subjektiva grunder snarare än på klara och väldefinierade test.

Det finns ytterligare än sak som skiljer naturvetenskaperna från samhällsvetenskaperna: de senare har ofta starka politiska implikationer.⁶ Detta innebär i sin tur att uttalanden av samhällsvetare ofta blir mer granskade i media än vad gäller textuttalanden av molekylärbiologer eller astronomer. Och eftersom stora politiska och ekonomiska värden står på spel, kan de intressegrupper som eventuellt känner sig hotade ofta satsa stora pengar på att få fram andra forskare i massmedia för att – ofta med all rätt – peka ut den bräckliga empiriska grund som den första forskarens uttalande vilade på. Detta gäller för alla samhällsvetenskaper. Nationalekonomin har emellertid en särställning i detta avseende.

Medan alla samhällsvetenskaper har politiska implikationer, och således kan vara föremål för kontroverser på den politiska arenan, gäller den allra största delen av sådana kontroverser just nationalekonomin. Det förefaller som om nationalekonomin, av olika skäl, tas mer på allvar än andra samhällsvetenskaper.⁷ Detta illustreras bland annat av det faktum att av alla skrifter om samhällsvetenskaplig metodologi som publiceras varje år, tycks de flesta handla om just nationalekonomisk metodologi snarare än om exempelvis sociologisk metodologi. Och det tycks gälla även om författarna inte alltid själva är nationalekonomer; det finns således

många sociologer som skriver uppsatser och avhandlingar om "ekonomernas diskursiva strategier" eller om "det nationalekonomiska paradigmet" – men man ser sällan någon nationalekonom som skriver om exempelvis "det sociologiska paradigmet".

Vad vet ekonomerna egentligen?

Om vi bortser från den i och för sig hedervärda synen på vetenskapen som ett glasparlörspel – en konst för konstens egen skull – och kräver att den i någon mening ska vara nyttig för samhället, finns det tre olika slags information som nationalekonomerna kan ge samhället. Vi kan kalla dem kvantitativ information, kvalitativ information och insikter.

Kvantitativ information är nog vad allmänheten och beslutsfattarna egentligen väntar sig att få från nationalekono-

⁵ Strängt taget har inte Darwins teori om evolutionen blivit "bevisad" på något sätt som uppfyller de strikta krav man vanligen ställer inom naturvetenskaperna. Den är därför egentligen bara en hypotes – men en hypotes som betraktas som sann av i stort sett 100 procent av den akademiska professionen inom området. Om man definierar "bevis" som "overtalning inom professionen", dvs som ett sätt att resonera eller att arrangera data så att en majoritet av medlemmarna i det vetenskapliga samhället accepterar teorin – ja, då har darwinismen blivit "bevisad".

⁶ Även här är det ofta bara en gradskillnad, och det finns många gransfall. Det vore absurt att hävda att utvecklandet av atombomber, eller av metoder för genetisk manipulation, skulle sakna politiska implikationer. Ett exempel på hur svårt det är att dra tydliga gränslinjer mellan discipliner med och discipliner utan politiska implikationer ges av kontroverserna inom biologin på 1970-talet i samband med utgivandet av E O Wilsons bok *Sociobiology*.

⁷ Detta är inte avsett som ett normativt, utan som ett positivt, påstående.

merna. De vill till exempel veta hur mycket den långa räntan kommer att falla om riksbanken skulle höja repo-räntan med en halv procentenhet, eller hur mycket ungdomsarbetslösheten kommer att falla om ungdomslönerna sänktes med fem procent. Och svaret ska helst ges med tre decimalers noggrannhet. Den höga graden av osäkerhet som vi diskuterade ovan gör emellertid att detta är omöjligt – vilket också varje ekonom vet. Men problemet är svårare än så. Om vi visste att vi hade estimerat den korrekta modellen kunde vi ta hänsyn till osäkerheten genom att beräkna ett 90- eller 95-procentigt konfidensintervall för vår kvantitativa utsaga; förhoppningsvis kommer detta konfidensintervall inte att innehålla både positiva och negativa tal, och vi kunde då överlåta åt beslutsfattaren att ta ställning till om vår utsaga är tillräckligt precis för att kunna användas som beslutsunderlag. Problemet är dock att vi inte ens vet om vi verkligen har estimerat den korrekta modellen. På grund av de svårigheter att estimerera modeller som nämndes i föregående avsnitt existerar inga kraftfulla test för förkastande av ekonomiska modeller, och därför är det ytterst få modeller som betraktas som "korrekta" av en enhällig ekonomkår.

Låt mig ge ett par exempel. Vi vet inte huruvida konjunkturcykeln är ett ojämviktsfenomen (i enlighet med den traditionella keynesianska teorin) eller ett jämviktsfenomen (i enlighet med den moderna teorin om reala konjunkturcykler). Vi vet inte heller huruvida kapitalmarknaderna är effektiva (som vi dock antar i de flesta av våra finansiella modeller) eller inte (som antyds av en mängd forskningsrapporter om sk anomalier⁸). Vi vet inte ens huruvida det ekonomiska livets aktörer verkligen är rationella – eller, om de trots allt är rationella, hur deras preferenser egentligen ser ut.⁹ Givet denna fundamentala osäkerhet om hur modellerna bör formuleras kan vi inte på ett tillfredsställande sätt konstruera konfidens-

intervall kring våra prognoser, och därför blir sådana prognoser inte särskilt användbara för beslutsfattarna.¹⁰

Kvalitativ information innehåller inte uppgifter om storleksordningar, utan enbart om riktningen på olika effekter. Beslutsfattaren kanske inte begär att nationalekonomerna ska kunna tala om exakt hur mycket den långa räntan faller om riksbanken höjer den korta räntan med en halv procentenhet – men han vill i alla fall veta huruvida den faller över huvud taget, eller huruvida den kommer att stiga i stället. I princip är sådana utsagor behäftade med samma problem som de kvantitativa utsagorna; vi kan inte konstruera meningsfulla konfidensintervall kring våra punktestimat, och även om vi kunde, så skulle intervallen ofta innehålla både positiva och negativa tal. Därför skulle någon tillförlitlig information om tecknet inte kunna erhållas. Eftersom vi inte kan göra tillförlitliga kvantitativa utsagor kan vi inte heller göra tillförlitliga kvalitativa utsagor.

Ovanstående exempel med riksbanken och de korta respektive långa räntorna står i centrum av dagens ekonomisk-politiska debatt, men det finns många andra exempel som tidvis varit minst lika brännbara. I samband med 1990–91 års skattereform gjordes flera studier av de sk dynamiska effekterna, dvs av hur arbetsut-

⁸ Se tex översiktsartikeln av Thaler [1987].

⁹ För argument att relativ inkomst, snarare än absolut inkomst, ska ingå i agenternas nyttofunktioner, se Persson [1995] och de referenser som där citeras.

¹⁰ Å andra sidan vet vi ju inte heller huruvida politiker och andra beslutsfattare verkligen är allmänhetens altruistiska tjänare (enligt den traditionella doktrinen i offentlig ekonomi) eller själviska och rationella maximerare av den egna nyttan (enligt den sk *public choice*-skolan). Vår egen oförmåga att hjälpa dem i deras verksamhet med råd och dåd är därför kanske inte så skadlig för samhället trots allt.

budget skulle komma att ändras av reformen. Trots att de forskare som gjorde dessa studier var ytterst kompetenta och välrenommerade, och använde sig av de nyaste och mest avancerade metoderna, kom de i regel till helt olika resultat – och det gällde inte bara storleksordningar utan även tecken: somliga fann att arbetsutbudet skulle komma att öka, medan andra fann att det skulle komma att minska. Och detta var ändå en relativt enkel fråga som "bara" rörde arbetsutbudet. Varje ekonom med erfarenhet av forskning inom offentlig ekonomi vet att problemen blir ännu mer komplicerade när man ska gå vidare och beräkna sk Lafferkurve-effekter. Även om de flesta vore eniga om att en sänkning av marginalskatten skulle leda till ett ökat *arbetsutbud*, blir effekterna på *skatteintäkterna* långt från entydiga.

En ekonom som inte vill bluffa, och låtsas veta mer än han egentligen vet, kan i de flesta fall inte göra annat än räkna upp ett antal olika effekter – i fallet med skattereformen exempelvis inkomst- och substitutionseffekterna. Dessa pekar ofta i olika riktningar, och att sammanväga dem kan ibland göras med hjälp av en skenbart vetenskaplig modell (tex en mikrosimuleringsmodell) men lika ofta måste man göra sammanvägningen subjektivt, av forskaren själv, med hjälp av erfarenhet, subtila överväganden och en god del intuition. Om sammanvägningen görs med hjälp av en mikrosimuleringsmodell ser det i och för sig mycket vetenskapligt ut, med mängder av matematiska formler och datorkörningar, men även om allmänheten och politikerna ibland låter sig övertygas kan ändå resultatet alltid kritiserars av andra forskare som vet på vilka svaga grunder modellerna i regel vilar. Och dessutom finns det troligen stora intressegrupper med egna ekonomer som har lika stora och komplicerade modeller vilka kommer fram till helt andra resultat.

Insikter, slutligen, är ett ännu luddigare

begrepp. Det utgör byggstenar för kvalitativa och kvantitativa utsagor.¹¹ Som exempel på en insikt kan man, i fallet med skattereformen ovan, nämna uppdelningen av arbetsutbudet i en substitutionseffekt och en inkomsteffekt med olika tecken. I exemplet med riksbanken är det en insikt att en höjning av korrtäntan kan signalera beslutsamhet att bekämpa inflationen, vilket kan leda till lägre långräntor. På samma sätt är det en insikt att en höjd korrtänta kan förlänga lågkonjunkturen och därmed förvärra statens budgetunderskott; detta kan i sin tur leda till en frestelse för staten att inflatera ner statsskulden, vilket i sin tur innebär högre långräntor. Slutligen är det faktum att dessa två mekanismer pekar åt olika håll vad gäller långräntorna en insikt, och om man ska kunna väga samman dem och få en realistisk uppfattning om *nettoeffekten* på den långa räntan krävs en hel del insikter, erfarenhet och omdöme. Därför är det inte alltid någon klar skillnad mellan *insikter* och *sunt förnuft* i nationalekonomin.

Det är här som teorin kommer in i bilden. Vi har hittills betraktat empirisk kunskap som det slutliga målet för all forskning, och enligt ett sådant synsätt är teorins uppgift bara att vara en underleverantör – tex av funktionsformer eller särskilda restriktioner på parametrarna – till den empiriska forskningen. Men teorins roll är egentligen mycket viktigare. Den ger forskaren hårdföra övningar i intellektuell disciplin och konsistens, och den påminner honom eller henne om att världen egentligen är mer komplicerad än vad en första blick på data tycks ge vid handen. Det är därför som den bästa empiriska forskningen i regel utförs av personer

¹¹ Den filosofiskt inriktade läsaren må ha observerat att jag ger uttryck för den enklaste instrumentalistiska synen på insikter. I princip kan naturligtvis insikter vara värdefulla utan att de för den skull behöver vara praktiskt användbara.

med djupa kunskaper i ekonomisk teori, vilken bl.a hjälper dem att förstå skillnaden mellan reducerade former och strukturella modeller som vi diskuterade i föregående avsnitt.

Icke-ekonomer kan ibland gora sig lustiga över ekonomernas teoretiska övningar och kräva att forskningsresurserna i stället ska gå till enklare och mer tillämpad empirisk forskning. Om så skedde, skulle naturligtvis resultatet bli en enklare empirisk forskning, men knappast en bättre. Teoretiska övningar och kravet på intern konsistens i resonemangen tvingar hela tiden forskaren att tänka på att det finns komplikationer – och dessa kan ibland vara konstraintuitiva, tills det sunda förnuftet har hunnit anpassa sig till de nya insikter det teoretiska arbetet givit. Teorin hjälper oss till exempel att dela upp arbetsutbudet i en substitutions- och en inkomsteffekt, och den hjälper oss att förstå det komplicerade signalspel som är förknippat med riksbankens räntepolitik. När dessa saker väl har blivit klarlagda, kan resultatet te sig nog så enkelt och "ovetenskapligt". Detta skapar ibland ett särskilt problem. Jag har ofta sett hur icke-ekonomer, efter att ha diskuterat ekonomisk politik med forskare, blivit ganska besvikna och undrat: "Är detta verkligen vetenskap? En massa resonemang om effekter i olika riktningar och ändå inget klart svar på vad som kommer att hända med räntan – det hade jag ju kunnat fundera ut själv!" Det tycks finnas en tendens bland allmänheten (inklusive journalister, politiker och massmedia-ekonomer) att tro att en forskare ska kunna presentera detaljerade kvantitativa utsagor, med minst tre decimalers noggrannhet – och de forskare som inte uppfyller detta krav anses inte heller särskilt "vetenskapliga". Tvärtom kan det vara så att en forskare som visar tvekan och osäkerhet, och som erkänner att "jag vet inte vad som händer med arbetsutbudet, men jag tror att det kommer att öka en aning", knappast tas på allvar i media

och i politik – medan en forskare som tvärsäkert påstår att "arbetsutbudet faller med 1,47 procent" bemöts med den största uppmärksamhet och respekt.

Vilka är då de viktigaste insikterna som den nationalekonomiska vetenskapen har att ge? Man kan kanske tänka sig tre insikter som är så fundamentala att de förtjänar att nämnas i detta sammanhang.

Den första har att göra med knapphet; såväl individer som samhällen är utsatta för en budgetbegränsning. Detta kan synas självklart, och distinktionen mellan en insikt och vanligt sunt förnuft är i detta fall överflödigt. Icke desto mindre kan man, av den allmänna debatten om ekonomisk-politiska frågor, ibland få intrycket att många människor tenderar glömma att det finns en budgetbegränsning, eller att det existerar svåra avvägningsfrågor sådana att man inte kan få en rad fördelar utan att tvingas göra några uppoffringar.

Den andra insikten kan vi kalla för marginalismen. Den säger att det är de marginala effekterna, snarare än de genomsnittliga, som är betydelsefulla. Låt mig ge ett exempel. För några år sedan debatterade tidningarna intensivt det ökade skattefusket här i landet, och många människor krävde att staten borde satsa mer pengar på att spåra skattefuskare. Detta krav är säkert rimligt, men det argument man använde gick ut på, att kostnaden för att anställa ytterligare en kontrollant på Riksskatteverket uppgick till 300 000 kronor, medan den genomsnittliga vinsten, i form av skattefuskare som upptäckts av de kontrollanter som redan arbetade med sådana frågor, uppgick till 500 000 kronor. Således skulle det vara lönsamt att anställa fler kontrollanter. Ekonomerna kan naturligtvis skratta åt ett så elementärt felslut, men det visar icke desto mindre att marginalresonemang egentligen är ganska subtila, åtminstone för den som inte tränat upp sin intuition genom en utbildning i nationalekonomi.

Den tredje insikt som nationalekonomerna kan bidra med är den om allmän jämvikt: Om man vidtar någon åtgärd i ena änden av systemet får detta effekter i den andra änden. Och sådana effekter kan ibland vara helt oväntade och/eller kontraproduktiva. Typiska exempel utgörs av vissa försök som gjorts att omfördela pengar från hög- till låginkomsttagare genom höjningar av bolagsskatten, genom hyresregleringar, och genom progressiva inkomstskatter. I många fall har dessa åtgärder, hur behjärtansvärda de än förefallit vara, gett upphov till allmänna jämviktseffekter som gynnat de rika och drabbat de fattiga.

Dessa tre insikter utgör den nationalekonomiska vetenskapens viktigaste bidrag till mänsklighetens välfärd. De kanske förefaller enkla, och det ligger nära till hands att säga, att vem som helst med en normal dos sunt förnuft skulle ha kunna lista ut dem. Det finns emellertid många exempel på hur de har förbisetts i praktiska tillämpningar. De kan dessutom utvecklas och kombineras i ett mycket stort antal permutationer och utgör därför en användbar verktygslåda med vars hjälp även mycket komplicerade problem kan reduceras till några enkla ekonomiska fundament. Efter att denna process har genomförts (vilken av somliga icke-ekonomer brukar avfärdas som tvivelaktig "reduktionism"), och lager efter lager av institutionella detaljer, formalia och politisk kosmetika har avlägsnats, kan resultatet ofta te sig tämligen trivialt, som om vem som helst, utan någon ekonomisk utbildning men med en god portion sunt förnuft, skulle ha kunnat lösa upp problemet.¹²

Sammanfattningsvis kan man säga att nationalekonomin varken är mer eller mindre än sunt förnuft – men ett högt utvecklat sunt förnuft som har tränats upp under år av studier, forskning och seminariediskussioner. Denna syn på nationalekonomin är på en gång både ödmjuk och

högmodig, och den skapar en rad problem vad gäller synen på vad som egentligen är vetenskap. Vi ska kortfattat diskutera dessa problem i följande avsnitt.

Bevis och övertalning

Svårigheten att göra precisa, kvantitativa – eller till och med kvalitativa – utsagor, och tendensen att göra tämligen vaga hänvisningar till enkla "insikter" i hur verkligheten fungerar, skapar ett speciellt problem för den akademiskt verksamma ekonomen. Sådana insikter kan inte testas på något enkelt sätt, och därför sker spridningen av nya idéer på ett långsamt och slumpmässigt vis och är ofta baserad på övertalning forskarkollegor emellan. Det är orsaken till att så många olika tankeorienteringar existerar samtidigt. Eftersom varken keynesianismen eller monetarismen har bevisats (eller motbevisats) kan bägge skolorna fortleva sida vid sida inom forskarsamhället.

Detta är ingen artskillnad jämfört med andra discipliner; till och med inom naturvetenskaperna, som ju av någon anledning anses utgöra mönster vad gäller "ve-

¹² Bra exempel på sofistikerade vetenskapliga resonemang som leder fram till enkla resultat ("sunt förnuft") är

1) Analysen av tidskonsistens och trovärdighet som initierades av Kydland och Prescott [1977]: "Naturligtvis kan det ibland vara förmanligt att ändra sig efter det att alla andra har anpassat sig till ens tidigare löften. Man behöver inte vara professor i nationalekonomi för att inse det."

2) Optionsteorin som ett medel för att värdera investeringsbeslut, utvecklad av Dixit och Pindyck [1994]: "Det är självklart att man ibland bör vänta med att genomföra en investering tills man fått mer information."

I bägge dessa fall är slutsatserna nog så enkla, när man väl listat ut dem. Det krävdes emellertid en stor mängd ekonomiska insikter och ett omfattande teoretiskt arbete innan de första gången kunde formuleras på ett konsistent sätt.

tenskaplighet" och stringens, accepteras ett resultat eller en skola ofta genom övertalning snarare än genom valdefinierade test. Darwinismen har redan nämnts ovan. Den heliocentriska kosmologin, dvs tanken att jorden kretsade kring solen i stället för tvärtom, vilken propagerades av Galileo i ett antal starkt retoriska "dialoger" som publicerades under första hälften av 1600-talet, utgör ett annat exempel. Den som anklagar nationalekonomin för att vara retorik snarare än vetenskap har missat själva poängen; om man ska kunna övertyga sina forskarkolleger måste man organisera sina argument på ett visst sätt. Detta sätt varierar mellan vetenskaperna; i fysik ser det annorlunda ut än i litteraturhistoria, men själva uppställningen av argumenten kan ses som en tillämpning av retoriska modeller.¹³ En utsaga som är svår (eller omöjlig) att testa kräver en annan slags retorik för att bli accepterad av kollegerna vid universitetsinstitutionen än en som lätt kan testas, men även i det senare fallet måste testet genomföras och presenteras på ett speciellt – retoriskt, om man så vill – sätt för att bli accepterat. För att till exempel kunna övertala sina kolleger om att ljuset *samtidigt* är en vågrörelse och en svärm kringflygande partiklar krävs en hel del avancerad retorik. Och icke desto mindre var detta precis vad en grupp unga fysiker på 1920-talet lyckades övertyga hela forskarsamhället.

Till och med inom den renaste vetenskapen av alla, nämligen matematiken, sker bevis genom övertalning. Det finns ingen heltäckande definition av begreppet "bevis" inom matematiken, förutom den självrefererande definition som säger att en sats är "bevisad" när "matematikerna" är överens om att den är "bevisad". Låt oss ta ett berömt exempel. Det s k Fermats Stora Teorem har fångslat matematikerna i över 300 år. Det har aldrig blivit bevisat, men efter omfattande försök att hitta motexempel – bl a med hjälp av kraftfulla datamaskiner – är matemati-

kerna ändå övertygande om att den djärva förmodan som Pierre de Fermat formulerade omkring 1660 faktiskt är korrekt. För ett par år sedan publicerade en amerikansk matematiker ett försök att slutgiltigt bevisa teoremet. Det bestod av en tjock bok med hundratals sidor avancerad matematik. Somliga matematiker blev övertygade av boken; för dem var teoremet bevisat – medan andra förblev mer skeptiska och hävdade att det fanns en del i och för sig kanske inte så allvarliga luckor i resonemanget. Det sätt på vilket argumentet presenterades, dvs den retoriska metod som användes, hade betydelse för det matematiska forskarsamhällets benägenhet att acceptera det. Om argumentet kunde organiseras på ett sådant sätt att "alla" matematiker bleve övertygade – ja, då har Fermats Stora Teorem blivit bevisat.

Låt oss nu återvända till samhällsvetenskaperna och till det faktum att varken keynesianismen eller monetarismen har bevisats eller motbevisats – vilket illustreras av att bägge kan existera samtidigt inom det akademiska samhället. I ett större sammanhang kan man erinra om att kapitalismens överlägsenhet över socialismen inte har bevisats – och inte heller motsatsen. Detta skapar tre problem för vårt sätt att se på vetenskaplig forskning.

¹³ I rattvisans namn ska sagas att McCloskey [1985] inte direkt *kritiserar* nationalekonomin för att vara retorisk, utan bara pekar på det lustiga faktum, att en rad berömda texter av 1900-talsekonomer (Paul Samuelson, Robert Solow, John F Muth, Robert Fogel m fl) tycks vara uppställda enligt de monster som står att finna i klassiska laroböcker i retorik, publicerade under renässansen och tidigare. Jag känner inte till någon komparativ studie som utreder huruvida detta också är fallet med berömda texter inom andra samhällsvetenskaper. Kanske kan avsaknaden av sådana studier sagas illustrera min tidigare tes att nationalekonomin är den enda samhällsvetenskap som tas på allvar.

Det första problemet har att göra med ideologi. Många anser att forskarna, i deras roll som forskare, ska stå över ideologierna. Ett sådant ideal ser naturligtvis bra ut i elementära läroböcker, men alla som har tänkt en smula på saken har kommit fram till att gränsdragningen mellan ideologi och vetenskap i högsta grad är artificiell¹⁴ – och i sig ideologisk. Ideologi är ett svårdefinierat begrepp, och det är inte uppenbart huruvida olikheter i ideologi speglar olikheter i preferenser eller olikheter i verklighetsbeskrivning. En ideologi som grundar sig på en inkorrekt uppfattning om hur världen verkligen ser ut måste naturligtvis kunna kritiseras på vetenskaplig grund. Det finns inget skäl *a priori* varför samhällsforskarna bör undvika de stora frågorna – som keynesianismens eventuella företrädare framför monetarismen, eller kapitalismens eventuella företrädare framför socialismen – bara för att någon som inte gillar forskarnas slutsatser väljer att avfärda dem som "ideologiska". Man skulle visserligen kunna tänka sig en distinktion mellan vad en person kan säga i sin roll som forskare och i sin roll som samhällsmedborgare;¹⁵ i det senare fallet skulle ett visst ideologiserande då vara tillåtet. Men även i sin roll som forskare – i den mån en sådan renodlad roll är möjlig – måste forskaren ta hänsyn till all tillgänglig information när det gäller att värdera olika teorier, och detta inkluderar även "mjuka" data, svårkvantifierade insikter och intuition som kanske grundar sig på åratals erfarenheter snarare än på några väldefinierade tester utförda här och nu.

Det andra problemet har att göra med gruppen av kolleger som ska övertalas. De matematiker som ska övertygas om att Fermats Stora Teorem äntligen har blivit bevisat kanske utgör en någorlunda homogen och väldefinierad grupp. Men vilka är de ekonomer som ska övertygas om att kapitalismen är bättre än socialismen? Man kan alltid med en svepande

term hänvisa till forskarsamhället, men det finns en reell risk att detta definieras som just den grupp som redan hyser den önskade åsikten, medan andra exkluderas och betraktas som irrelevanta. Om forskarsamhället endast ska omfatta "kompetenta" ekonomer, och om vi med kompetenta menar just dem som har insett att monetarismen är överlägsen keynesianismen, så har keynesianismen definitionsmässigt blivit motbevisad, och vice versa. På samma sätt kan man se på de kosmologiska striderna vid 1600-talets början. Om man då hade betraktat enbart de traditionella, geocentriska astronomerna (dvs de som trodde att jorden befann sig i solsystemets centrum) som kompetenta, medan Galileo och hans anhängare avfärdats som inkompetenta charlataner, skulle den dåtida katolska kyrkan med fog ha kunnat hävda att den heliocentriska teorin blivit motbevisad eftersom den inte hade lyckats övertyga några kompetenta astronomer.

Definitionen av forskarsamhället är således problematisk. Vi måste därför förmodligen ge upp försöken att skapa heltäckande vetenskapsfilosofiska system i detta avseende. Exempelen visar att det inte finns någon helt tillfredsställande definition av begreppet bevis – varken i samhällsvetenskaperna eller i naturvetenskaperna.

Det tredje problemet är nära besläktat med det andra. Även om vi på något vis kan enas om vilka som tillhör forskarsamhället, och även om alla dessa personer skulle bli övertygade, skulle teorin icke

¹⁴ För en inflytelserik diskussion av denna fråga, se Myrdal [1969].

¹⁵ I praktiken är en sådan distinktion ofta svår eller rentav meningslös.

desto mindre kunna vara felaktig.¹⁶ Före Copernicus trodde så gott som alla astronomer på den geocentriska kosmologin, vilken dock visade sig vara felaktig. Och före den marginalistiska revolutionen på 1870-talet trodde så gott som alla ekonomer på arbetsvärdeläran, vilken idag har blivit motbevisad i den meningen att ingen ekonom tror på den – forutom som ett specialfall i form av ett "icke-substitutionsteorem" i läroböckerna.

Om "bevisade" teorier kan visa sig felaktiga blir det naturligtvis svårt för den som söker konstruera en helt tillfredsställande teori för vetenskaplig kunskap. Personligen tror jag alla sådana försök är dömda att misslyckas. Det faktum att en hel profession kan ha fel är naturligtvis obehagligt, men egentligen är det ju bara ett uttryck för att vetenskapen utvecklas över tiden. Filosofiskt inriktade personer må säga vad de vill, men i praktiken finns det inget alternativ för beslutfattaren än att stödja sig på den bästa information som finns tillgänglig vid *beslustillfället*, vilken definitionsmässigt är den pool av kunskaper och erfarenheter som forskarsamhället vid just den tidpunkten förfogar över. Om man vill bygga en bro idag har man inget annat alternativ än att använda sig av de bästa ingenjörer som finns tillgängliga – även om man vet att deras kunskaper kommer att betraktas som hopplöst föråldrade och primitiva om hundra år.

Den empiriska forskningens roll

Om vi nu accepterar synen på vetenskaplig kunskap som en pool av "insikter", och synen på vetenskapliga bevis som en övertalning av kolleger – vad får då den empiriska forskningen för roll? Innebär inte detta att vi kan strunta i empirisk forskning och att det i stället är fritt fram för ett allmänt tyckande på oklara och ibland tvivelaktiga (kanske ideologiska) grunder? Det finns naturligtvis en risk för detta, och jag hävdar inte att den syn på

forskningen som jag här har gett uttryck för är oproblematiskt. Däremot är förmodligen varje annan syn, och då i synnerhet den som uppfattar vetenskaplig kunskap som någon väldefinierad, kvantifierbar, opartisk och oomkullrunkelig sanning, ännu mer problematisk.

Även med en pragmatisk syn på vad som är kunskap finns det en stor roll för den empiriska forskningen. Om bevis är detsamma som övertalning av (alla eller större delen av) forskarsamhällets medlemmar kommer knappast dessa att låta sig övertalas av vilka hugskott som helst; de har tranats att inta en kritisk attityd till de flesta påståenden, och de kommer inte att acceptera några påståenden med mindre än att dessa är underbyggda av seriösa och kvalificerade empiriska studier. Vetenskaplig kunskap som insikter, och bevis som övertalning, innebär därför inte nödvändigtvis att det blir fritt fram för ett allmänt tyckande. I själva verket är forskarsamhällets medlemmar skolade att *inte* låta sig övertygas av ett sådant tyckande. Karriär inom forskningen gör man ju också enklast genom att kritiskt granska publicerade resultat och försöka använda ännu modernare och mer avancerade metoder för att verifiera eller falsifiera dem. Den unga docent som kan lyckas visa att en berömd professors påståenden står i strid med data när man använder sig av de senaste metodologiska landvinningarna har sin karriär säkrad. Det rena egenintresset hos forskarna innebär därför att ytterst få illa underbyggda utsagor har chansen att tas upp i forskarsamhällets hävdvunna pool av kunskaper och insikter.

Däremot finns här ett stort problem om

¹⁶ Observera att vi inte har försökt definiera vad vi menar med "alla". Även om det kanske kan finnas någon geograf på något universitet någonstans som anser att Jorden är platt, säger vi ändå att "alla" geografer idag anser att den är rund. Således kan Jordens klotform anses vara bevisad.

vi ser till de mer fundamentala antagandena bakom den empiriska forskningen. Som jag påpekade tidigare i artikeln vet vi egentligen inte om konjunkturcykeln är ett jämviktsfenomen, om finansmarknaderna är effektiva eller om konsumenterna är rationella. Beroende på vilken grundförutsättning vi väljer (i tekniska termer vilken "maintained hypothesis" vi bygger på) kommer våra testmetoder att se olika ut. Om vi t ex vill testa en hypotes rörande arbetsmarknadspolitikens effekter, eller rörande skattereformens effekter, ska testet utformas olika beroende på om vi tror att aktörerna är rationella eller inte. Och denna fråga är så stor och svår att vi egentligen inte kan testa den; vi måste således välja en grundförutsättning *a priori*, på basis av ekonomskråets allmänna insikter, utan att egentligen veta om den är korrekt eller inte.¹⁷ Här finns således ett stort utrymme för subjektivitet – inte för individuell subjektivitet hos den enskilde forskaren, utan för kollektiv subjektivitet hos ekonomskrådet, som anser sig ha den insikten att det exempelvis är rimligt att konstruera sina modeller som om konsumenterna vore rationella, eller som om kapitalmarknaderna vore effektiva, eller som om en rad liknande grundförutsättningar vore uppfyllda. Huruvida dessa förutsättningar är uppfyllda i verkligheten vet vi egentligen inte, men vi tycker oss ha funnit att de modeller som bygger på dessa förutsättningar fungerar bra i praktiken när det gäller att förklara observerade data.

Vi har här en tydlig parallell med naturvetenskapen. Inom fysiken är forskarsamhällets kollektiva insikt att det är rimligt att konstruera sina modeller som om ljuset vore både en vågrörelse och en ström av partiklar. Huruvida detta är sant i någon djupare mening har vi ingen aning om, men forskarsamhällets allmänna åsikt, baserad på insikter och erfarenheter snarare än på någon verklig test av huruvida någonting kan vara två olika saker samtidigt, är att detta är ett lämpligt

grundantagande på vilket man sedan kan bygga modeller som erfarenhetsmässigt fungerar ganska bra när det gäller att förklara observerade data. Och det faktum att fysikerna baserar många av sina grundantaganden på svårkvantifierade insikter – som i och för sig kan komma att överges om några år eller några decennier – innebär naturligtvis inte att den empiriska forskningen, som bygger på dessa grundantaganden, blir meningslös och kan ersättas av ett allmänt tyckande.

I själva verket förefaller det som om det finns två grupper av personer som mest aggressivt hävdar synen på nationalekonomisk kunskap som någon sorts absolut och kvantifierbar sanning. Den ena gruppen består av personer som själva inte är forskare och som därför har realistiska förväntningar på vad de riktiga forskarna egentligen kan säga. Den andra gruppen består av tekniskt hårt drillade ekonometriker vilka ofta förefaller omedvetna om de subjektiva och obevisade (men för den skull inte nödvändigtvis falska) grundantaganden deras egen, metodmässigt nog så avancerade, forskning vilar på.

Vem ska beslutsfattaren lyssna till?

Många resultat inom den nationalekonomiska forskningen är således vaga i den meningen att de saknar numerisk precision och att de är svåra att skilja från vanligt sunt förnuft. Detta skapar ett speciellt problem för såväl ekonomerna som för deras uppdragsgivare: Nästan vem som

¹⁷ I princip skulle man naturligtvis kunna arbeta sig igenom alla tankbara varianter av grundförutsättningar och utföra respektive test. I praktiken är detta dock omöjligt under en livstid. Vad en enskild forskare, och kanske även en enskild forskargeneration, kan göra är att ta någon grundförutsättning för given och arbeta sig igenom alla de implikationer som följer av just den förutsättningen.

helst, med eller utan en ekonomisk utbildning, kan göra ekonomiska uttalanden som åtminstone på ett ytligt plan förefaller rimliga. Den nationalekonomiska professionen blir därför lätt utmanad av charlataner.

Detta är inte något problem *inom* forskarsamhället. För att bli accepterad i detta samhälle krävs att man regelbundet publicerar sig i de internationella vetenskapliga tidskrifterna. Och där ställs stora krav på intern konsistens i argumenteringen och på statistisk metodologi. Det är därför nära nog omöjligt för charlataner att bli accepterade i forskarsamhället.

Men forskarens roll består ju inte bara i att sitta isolerad i ett elfenbenstorn utan kontakt med världen utanför. Rollen består också i att försöka förstå verkligheten och att, genom att dela med sig med sina kunskaper, betala tillbaks en del av det investeringskapital som samhället satsat på en lång och dyrbar universitetsutbildning. Den delen av forskarens roll är inte begränsad till de resultat som blivit accepterade för publicering i de vetenskapliga tidskrifterna; den går också ut på att tolka dessa resultat och dra slutsatser om huruvida de är tillämpliga på verklighetens problem, som ju knappast någonsin stämmer överens till punkt och pricka med de modeller för vilka resultaten visats gälla i de vetenskapliga tidskrifterna. Här ska forskaren använda sig av all relevant information, även om den är svårkvantifierad och baserar sig på insikter snarare än på hårda data.

Vid sidan av forskarens roll ligger individens roll som samhällsmedborgare. Somliga menar att det går att dra en tydlig gräns mellan dessa två roller.¹⁸ De flesta som funderat på saken menar emellertid att sådana gränsdragningsförsök är naiva och att skillnaden är en teoretisk konstruktion av ungefär samma slag som den mellan ideologi och vetenskap som diskuterades ovan.¹⁹ Den forskare som vågar uttala sig om verklighetens problem kan således göra det antingen utifrån sin fors-

karroll (med användande även av sitt professionella omdöme, och med även en del informell kunskap och insikter i sitt informationsunderlag) eller utifrån sin roll som samhällsmedborgare (i det fallet brukar omdöme och insikter av någon anledning betraktas som legitim information). Oavsett vilken roll som väljs – och i praktiken kan man som sagt aldrig skilja på dem – kommer forskaren ute i verkligheten att snart upptäcka andra spelregler än de som gällde hemma i elfenbenstornet. I den ekonomisk-politiska debatten premieras inte främst intern konsistens i argumenteringen, utan verbal förmåga och massmedial framtoning; det är nu inte främst statistisk metodologi som gäller, utan snabbhet i repliken. Och det är här charlatanerna träder fram på scenen.²⁰

I detta avsnitt ska jag inte diskutera huruvida personer med en god ekonomisk utbildning vet mer om verklighetens ekonomiska problem än vad personer utan en sådan utbildning gör. Eftersom spaltutrymmet är begränsat måste vi utgå från någon form av grundförutsättning. Men även om vi således bortser från de rena charlatanerna finns det, bland gruppen av personer med en god ekonomisk utbildning, många olika sorter. En uppdelning kan vara i termer av arbetsgivare: vi har bankekonomerna, de stora organisationernas ekonomer och universitetsekonomerna. En annan uppdelning tar fasta på graden av kändisskap: vi har de ekonomer som dyker upp i TV-rutan var och var annan kväll och talar om för allmänheten hur saker och ting förhåller sig, och vi har de ekonomer som är praktiskt taget okända i massmedia. Man kan också dela upp ekonomerna beroende på den grad av säkerhet med vilken de uttalar sig; en del vet med bestämdhet att "röntan kom-

¹⁸ För denna syn, se exempelvis Lind [1984].

¹⁹ Se t ex Myrdal [1969].

²⁰ För en målände och tankvärd diskussion av charlatanerna, se Krugman [1994].

mer att falla med 0,26 procent" – medan andra mest mumlar, om mekanismer och konstiga "effekter" åt olika håll.

Den ekonomisk-politiska debatten äger rum på en stökig arena. Det är inte alltid lätt för beslutsfattaren eller för den intresserade lekmannen att veta vilken ekonom som är värd att lyssna på. Det är dock mänskligt att i första hand lyssna till sådana personer som talar högt och tydligt och verkar säkra på sin sak. Här kommer således de akademiskt verksamma ekonomerna i ett slags underläge, beroende dels på att de under många år skolats i att *inte* vara säkra på sin sak (det är just det som kännetecknar själva forskningsprocessen), dels på att de ekonomer som företräder storföretagen och organisationerna har filtrerats fram till sina positioner just för att de är verbalt och massmedialt begåvade.

Innebär detta att beslutsfattarna helt bör strunta i vad de kända TV-ekonomerna säger och lyssna på universitetsekonomerna i stället? Nej, naturligtvis inte. Men det finns en risk för att man tror att TV-ekonomerna är representativa för hela ekonomkåren,²¹ och för att man glömmer att de egentligen är anställda av sina arbetsgivare just för att synas i TV.

Nå, vem ska beslutsfattaren då lyssna till? Om vi bortser från de ekonomer som uppenbart företräder ett partsintresse, och om vi kanske något naivt hävdar att universitetsekonomerna åtminstone i *princip* inte är köpta – även här är det naturligtvis fråga om en gradskillnad och inte en artskillnad – så uppstår ett praktiskt problem. I de vetenskapliga tidskrifterna finns det inte så stort utrymme för meningsskiljaktigheter; antingen har man använt de senaste och mest avancerade metoderna, eller också har man inte. Men när det gäller att tolka forskningsresultaten och bedöma deras relevans för praktisk ekonomisk politik blir det mycket svårare. Då blir det en omdömesfråga, och det är mycket möjligt att en forskare fäster störst vikt vid en viss typ av erfaren-

heter, medan en annan skulle fästa större avseende vid andra slags insikter och därför dra helt andra slutsatser. En engelsk finansminister beklagade sig en gång: "När jag ber fem ekonomer om råd får jag sex olika svar – två från Mr Keynes."

Jag tror emellertid att den populära bilden av ekonomkåren som en totalt oenig grupp är något av en myt.²² Visst kan man, även om man begränsar sig till universitetsvärlden, alltid hitta *någon* ekonom som förespråkar även tämligen exotiska teorier och policy-åtgärder. Men om man begränsar sig till professionens huvudfåra är åsikterna förvånansvärt homogena. Exempelvis skulle knappast någon inom huvudfåran säga, att det finns någon vetenskapligt beprövad patentmetod för att minska arbetslösheten. Men samtidigt är nog de flesta, stödda på mer svårkvantifierbara erfarenheter och insikter och på en allmän förståelse för prissystemets betydelse, eniga om att en viktig del av lösningen består i att åstadkomma större flexibilitet på arbetsmarknaden – såväl vad gäller lönesättningen som arbetsrätten.

²¹ En mer detaljerad diskussion, med konkreta exempel, av ekonomerna i debatten ges i Flam och Horn [1995].

²² Det finns egentligen två ohka myter. Enligt den ena, exemplifierad av anekdoten om Mr Keynes ovan, är ekonomerna helt oeniga. Enligt den andra, som ofta uttrycks på dagstidningarnas kultursidor, är ekonomerna i stället alltför eniga och springer alltid i flock. Denna bild står dock i strid med synen ovan på bevis inom samhällsvetenskaperna, som säger att nya idéer endast accepteras långsamt och att olika skolor kan samexistera inom forskarsamhället. Enligt denna syn skulle det i stället vara naturvetarna som springer i flock – på gott och ont. Som vanligt ligger förmodligen sanningen någonstans mitt emellan.

Avslutande kommentar

I en uppmärksammat artikel diskuterade Villy Bergström [1977] nationalekonomernas ideologiska hemvist. Han studerade de ståndpunkter som företrädarna för huvudfåran inom vetenskapen hade intagit i de fyra största ekonomisk-politiska kontroverserna under 1900-talet, nämligen 1930-talets krispolitik, 1940-talets planhushållningsdebatt, 1950-talets pensionsstrid och 1970-talets strid om löntagarfonderna. Slutsatsen blev att i samtliga dessa fall hade nationalekonomerna intagit en position som gick emot arbetarrörelsens politik. Dessutom hade ekonomernas argument inte varit vetenskapligt underbyggda och deras deltagande i debatten var därför ett uttryck för bristande professionell etik.²³

Låt oss i detta sammanhang bortse från hur man ska gå till väga för att "vetenskapligt" bedöma effekterna av exempelvis ett införande av planhushållning, ATP-system eller löntagarfonder (ska man genomföra ett kontrollerat experiment och införa dem på prov i hundra länder?). Vi väljer i stället helt ovetenskapligt att idag, nära tjugo år efter Bergströms artikel, titta i det facit som historien försett oss med.

I samtliga de fall som Bergström tog upp till granskning har nationalekonomernas skepsis visat sig befogad. Den keynesianska stabiliseringspolitiken har visat sig behäftad med allvarliga praktiska och teoretiska svagheter (vilket inte innebär att det finns något uppenbart alternativ; de alternativa skolorna har också visat sig ha brister). Efter sovjetsystemets kollaps måste man väl nästan säga att storskalig planhushållning har genomförts experimentellt och att den vetenskapligt visats inte kunna fungera.²⁴ Vad gäller det svenska ATP-systemet har vi under de senaste åren kunnat bevittna om inte en kollaps så åtminstone näst intill, och stora reformer har under 1990-talet genomförts för att få systemet att fungera igen. Lönta-

garfonderna, slutligen, betraktas idag som ett misstag inte bara av ekonomerna, utan också av stora delar av arbetarrörelsen.

Av detta kan man naturligtvis inte dra slutsatsen att representanterna för huvudfåran inom nationalekonomin alltid har rätt i alla ekonomisk-politiska frågor. Inte heller är det så säkert att de ekonomer som på 1930-talet var kritiska till keynesianismen, eller som på 1950-talet var kritiska till ATP-systemet, hade just de insikter om systemens svagheter som vi har idag. Icke desto mindre är det tänkbart att samtliga de fyra fall som Villy Bergström anförde som exempel på hur ekonomerna hade "fel" idag kan framställas som exempel på hur de hade "rätt".

Referenser

- Bergström, V, [1977], "Nationalekonomerna och arbetarrörelsen", i Herin, J & Werin, L (red), *Ekonomisk debatt och ekonomisk politik. Nationalekonomiska Föreningen 100 år*, Norstedts, Stockholm.
- Dixit, A K & Pindyck, R S, [1994], *Investment Under Uncertainty*, Princeton University Press, Princeton, NJ.
- Flam, H & Horn, H, [1995], "Är misstron mot nationalekonomerna befogad?", i Calmfors, L m fl, *Ekonomisk politik. En vänbok till Assar Lindbeck*, SNS Forlag, Stockholm.

²³ Beträffande löntagarfondsfrågan riktades samma kritik mot nationalekonomerna även av Lind [1984]. För en diskussion av Linds syn på forskarnas roll och villkoren för det offentliga samtalet, se Persson [1984].

²⁴ Jag är medveten om att någon filosofiskt inriktad läsare kan kritisera mig för bristande vetenskaplighet på denna punkt. Strängt taget var det ju bara sovjetsystemet som visade sig odugligt; något annat, "idealt" system för planhushållning har ju inte provats och kan därför inte sagas ha blivit motbevisat. Här är det då, som i så många andra fall, en omdömesfråga.

- Krugman, P, [1994], *Valsar om valfard. Idé-entreprenörernas farliga förenklingar och den ekonomiska politiken*, Juridik & Samhalle, Stockholm.
- Kydland, FE & Prescott, EC, [1977], "Rules Rather Than Discretion: The Inconsistency of Optimal Plans", *Journal of Political Economy*, årg 85, nr 3.
- Lind, H, [1984], *Kan vi lita på nationalekonomerna?*, Akademitlitteratur, Stockholm.
- Lucas, RE Jr, [1976], "Econometric Policy Evaluation: A Critique", i Brunner, K & Meltzer, AH (red), *The Phillips Curve and Labor Markets. Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy, vol 1*, North-Holland Publishing Company, Amsterdam.
- McCloskey, DN, [1985], *The Rhetoric of Economics*, The University of Wisconsin Press, Madison, Wisconsin.
- Myrdal, G, [1969], *Objectivity in Social Research*, Pantheon Books, New York.
- Persson, M, [1984], "Hans Lind: Kan vi lita på nationalekonomerna?" (recension), *Ekonomisk Debatt*, årg 12, nr 8, s 546–550.
- Persson, M, [1995], "Why Are Taxes So High in Egalitarian Societies?", *The Scandinavian Journal of Economics*, årg 97, nr 4.
- Summers, LH, [1991], "The Scientific Illusion in Empirical Macroeconomics", *The Scandinavian Journal of Economics*, årg 93, nr 2.
- Thaler, RH, [1987], "Anomalies: Weekend, Holiday, Turn of the Month, and Intraday Effects", *Journal of Economic Perspectives*, årg 1, nr 2.